

Nagy Adrienne – Petykó Csilla

KASTÉLYOK MEGKÖZELÍTHETŐSÉGÉNEK ÉS TURISZTIKAI CÉLÚ HASZNOSÍTÁSÁNAK VIZSGÁLATA BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYÉBEN

A turizmus egy olyan sajátos gazdasági ágazat, amely egyszerre több gazdaságstratégiai cél elérését segíti elő. Ilyen cél lehet a munkahelyteremtés, a területfejlesztés, vagy a természeti és a kulturális örökségek hasznosítása és megőrzése.¹ A turizmus résztvevői olyan látogatók (turisták, kirándulók), akiket az utazásra valamilyen motiváció ösztönöz. Egy meghatározott területre (országba, régióba, megyébe) érkező látogatók – utazási motivációjuknak megfelelően – különböző szolgáltatásokat vesznek igénybe, s az ezekből származó bevételek révén növekedhet a térség gazdasági ereje. Az úthálózat fejlesztése is hozzájárul a térség versenyképességének javulásához. A versenyképes régiók négy ismert jellemzője: az előnyösebb regionális elérhetőség, megfelelő gazdasági szerkezet, a képzett munkaerő és az innovációs tevékenység kiterjedtsége.² A regionális elérhetőség biztosítása javítja a térség turisztikai vonzerőinek megközelíthetőségét, csökkenti az eljutáshoz szükséges időt, és ezzel növelheti a látogatási kedvet. Így a két ágazat – a turizmus és a közlekedés – összehangolt fejlesztése egymást erősítő hatásként mutatkozhat meg a régió életében.

Vizsgálatunk során elsősorban arra kerestük a választ, hogy vajon a kiválasztott kastélyok hasznosítását befolyásolja-e, és ha

igen, milyen módon a megközelíthetőség, valamint milyen szerepet játszhat a közúthálózat fejlesztése a kastélyok idegenforgalmi hasznosításba történő bevonásában, illetve forgalmának növelésében.

A vizsgálat módszerei

A vizsgált terület kiválasztását két alapvető szempont indokolta. Egyrészt a térségben előirányzott úthálózati fejlesztések jelentős változást vetítenek előre a települések, illetve a turisztikai attrakciók megközelíthetőségének minőségében. Másrészt e térségben a turisztikai fogadóképesség javítása kiemelt fejlesztési célként szerepel, amely magában foglalja a megye kastélyainak turisztikai hasznosítását is. A felhasznált adatok és információk több, egymástól független forrásból kerültek összegyűjtésre. Primer és szekunder kutatás egyaránt kapcsolódik a témához.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye közúti közlekedési jellemzőinek és forgalmi adatainak értékelése az Országos Közúti Adatbank (OKA) 2006-os adatbázisa alapján történt. Az országos közúthálózat-fejlesztés vizsgált területre gyakorolt hatásának értékelésére az ide vonatkozó hatályos jogszabályok, valamint a regionális fejlesztési tervek alapján került sor.

Megnehezítette a vizsgálatok elvégzését az, hogy a Magyarországon található kastélyokról jelenleg nem áll rendelkezésre teljes körű nyilvántartás. Így a megyében található kastélyok számának közelítően pontos meghatározása a megyei Örökségvédelmi Hivatal adatainak (1988), a Magyar Szállodaszövetség nyilvántartásának, illetve Olajos Csaba (2002) a megye műemlékeit számba vevő tanulmányának³ figyelembe vételével történt. Az épületek számbavételekor nem volt befolyásoló szempont a szobaszám, a méret vagy az alaprajz, mert sem a hazai, sem a nemzetközi szakirodalomban nem létezik egyelőre a kastélyokra vonatkozó egységesen elfogadott definíció, illetve megkülönböztetés. A kastélyszálló idegenforgalmi fogalmának kialakítására a Magyar Szállodaszövetség szakemberei napjainkban tesznek kísérletet, amely kiinduló alapja lehet további meghatározásoknak.⁴ A jelen tanulmányban bemutatásra kerülő kastélyok kiválasztásának alapja a turisztikai hasznosítás volt.

Ismerve a statisztikai adatszolgáltatás során jelentkező adatkorrigálási rendszert, a tanulmány elkészítésekor a turizmus helyzetének bemutatása a megye turizmusfejlesztési stratégiájának (2005) adatai, a KSH 2005. évi adatbázisa, a területi statisztikai évkönyv, valamint a 2006. évi KSH gyorsjelentés alapján került sor. Naprakész információkat és értékelhető adatokat a megye kastélyépületeiről a terepbejárások, illetve az interjúk szolgáltattak. Köszönet illeti az épületek „gondnokait”, tulajdonosait, képviselőit a segítőkész hozzáállásért. Mindezeket túl a regionális, megyei, ill. a kastélyokhoz kapcsolódó kistérségi területfejlesztési koncepciók áttekintése után vált lehetségessé a jövőre vonatkozó – már körvonalazódó – tervek összegzése.

Kutatási eredmények

Borsod-Abaúj-Zemplén megye közúti közlekedési adottságai

A mobilitás iránti igény, amelynek része a közúti közlekedés iránti igény is, Európa országaiban folyamatosan növekszik – dacolva azoknak a különböző tényezőknek a hatásával (például a távmunka elterjedése), amelyek eredményeként néhány évvel ezelőtt még a forgalom csökkenését, a közlekedés iránti igény csökkenését prognosztizálták. A szakemberek véleménye szerint Magyarországon is az EU országaiban mutatkozó tendencia érvényesülésére kell számítani.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye 2002-ig az ország azon megyéi közé tartozott, amelynek nem volt gyorsforgalmi útvonala, azaz sem autópályával, sem autóúttal nem rendelkezett. Jelenleg Borsod-Abaúj-Zemplén megye az M3 autópálya révén összesen 64,3 km gyorsforgalmi úttal rendelkezik.⁵ Az M3 autópálya fontos északkelet-délnyugati tranzitzerepet tölt be mind a személy-, mind az áruszállításban. Ukrajnán keresztül Kelet-Európa, Szlovákián keresztül pedig Északkelet-Európa felé teremt gyorsforgalmi közúti kapcsolatot. A közúthálózat állapota, a hálózat fejlettsége közvetlen hatással van a nemzetközi és hazai gazdasági és kulturális kapcsolatokra, a külföldi és belföldi beruházások megjelenésére, az úthasználók közlekedési költségeire stb. Ezért a fejlődés szempontjából a rendelkezésre álló közutak hossza és minősége az ország valamennyi térsége számára fontos kérdés. Borsod-Abaúj-Zemplén megye számára is jelentős eredmény, hogy a megyeszékhely bekötésre került az országos gyorsforgalmi úthálózatba, így a főváros irányából jól megközelíthetővé vált.

A gyorsforgalmi útvonalakon túl a megyének a legfontosabb közútja a 3-as elsőrendű főút, amely 114 km hosszan halad a megye területén, egészen az országhatárig (Tornyosnémeti – Milhost). Az úthálózat fontos kiegészítőjét jelentik még azok a másodrendű főutak, amelyek megteremtik a megye belső összeköttetéseit és megadják a szomszédos térségekkel való kapcsolatteremtés lehetőségét is. Ilyenek a 25-ös, 26-os, 27-es, 37-es és 38-as másodrendű főutak.⁶ Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1995-től a közúthálózat hossza nem nőtt jelentős mértékben, tíz év alatt mindössze 5%-os növekedés történt, amelynek legnagyobb részét a gyorsforgalmi utak fejlesztése jelentette.⁷ A megye teljes főúthálózatának hossza 427,1 km, az összekötő és mellékutak további 2117,9 km úthálózatot jelentenek. A megye teljes közúthálózata 2006-ban – az országos közúthálózatot szem előtt tartva – 2545 km-t tett ki. Ezzel a megye közútjai az országos hálózatban 8,4%-os részarányt képviselnek, gyorsforgalmi útjai 9,2%-kal részesednek a teljes gyorsforgalmi úthálózatból, főúthálózata pedig 5,9%-kal veszi ki a részét az országos főúthálózatból.⁸

Borsod-Abaúj-Zemplén megye turizmusának általános jellemzői

Napjainkban Magyarország valamennyi megyéje, illetve régiója igyekszik megtalálni a módját a turizmus társadalmi-gazdasági előnyei hasznosításának. Borsod-Abaúj-Zemplén megye Megyei Önkormányzata is elkészítette a megye turizmusfejlesztési stratégiáját, amely alapjául szolgált a következőkben bemutatásra kerülő helyzetértékelésnek.

A turizmus szempontjából vizsgálva a megye alapvetően támaszkodhat kedvező földrajzi adottságaira (hegyek, folyók, gazdag termál- és gyógyvíz készlet, magas területi arányú erdőség, két borvidék, két világörökség, két nemzeti park), valamint gazdag kulturális és történelmi örökségeire (várak, kastélyok, őskori leletek). A kínálat egyik gyenge eleme és hiányossága a szálláshelykapacitás. 2005-ben Borsod-Abaúj-Zemplén megye kereskedelmi szállásférőhelyeinek száma 18 795 volt. Ezzel hatodik helyen állt az országos rangsorban, megelőzve a vele szomszédos megyéket. Ha azonban megvizsgáljuk kiemelten a szállodai férőhelyek számát, akkor a 3163 szállodai férőhellyel lemarad a közvetlenül szomszédos versenytársaktól. Az idegenforgalomban megmutatkozó tendenciák szerint a turisták egyre inkább a jobb minőségű szolgáltatásokat keresik. A megyében jelenleg négy darab 4*-os szálláshely üzemel, 5*-os szálloda pedig nincs. A kereskedelmi szálláshelyek tekintetében a pozitív változás abban látható, hogy 1990 óta a kereskedelmi szálláshelyek által kínált szobák száma és ezzel együtt a férőhelyek száma is évről évre fokozatosan nő.

A magán szálláshelyek esetében a helyzet a következő. A falusi szálláshelyek 2000 óta dinamikus fejlődést mutatnak. Növekedett a szállásadók száma, és különösen a férőhelyek száma (2003-ban 4517, 2005-ben 5735).⁹ Ez a kapacitásbővülés nagymértékben köszönhető a támogatási rendszerek működésének (Sapard, AVOP, adókedvezmény stb.). Egyelőre azonban a kapacitás növekedését nem követte a vendégszám növekedése, ami arra utal, hogy javítani kell a falusi vendéglátók szervezettségét, programkínálatát, egyediségét. A fizető vendéglátás esetében megmutatókozó stagnálás részben arra vezethető vissza,

hogy a panziók ma már közel azonos, vagy nem sokkal magasabb árakon kínálják szolgáltatásaikat.

A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmát tekintve BAZ megye 2006-ban az ötödik helyen szerepelt a megyék rangsorában (vendégérkezések száma 307 809 fő volt), s ezzel megelőzte a szomszédos megyéket.¹⁰ Sőt, ez a vendégszám meghaladta azt az 1980-as vendégszám értéket, amelyet követően tíz évig folyamatos csökkenés volt tapasztalható a vendégek számában, s amely csak 1990-től mutat ismét emelkedő tendenciát. Ez mindenképpen jelzi, hogy a megye kedvelt turisztikai célpont – kedveltebb, mint amilyenként a feltételezésekben él. A külföldi turisták száma azonban 1990 és 2000 között a felénél is kevesebbre csökkent és csak 2000 óta mutat kis mértékű emelkedést. Ebből következően megállapítható, hogy a megye elsősorban a belföldi lakosság körében népszerű úti cél.

Az eltöltött vendégéjszakák száma tekintetében kedvezőtlenebb a helyzet, a megye a rangsorban a hatodik helyre került a 717 055 vendégéjszakával. A magas vendégszám tehát nem eredményez a turisztikai bevételek oldalán is ugyanolyan jó pozíciót. A szállásférőhelyek és a vendégérkezések számának növekedése előre vetíthetné a vendégéjszakák számának és ezzel a bevételek nagyságának növekedését is. Eddig azonban nem így történt. A vendégek átlagos tartózkodási ideje a megyében 1980 óta (3,9 nap) folyamatosan csökkent 2002-ig (2,3 nap), majd stagnált, és 2005-re 2,4 nap értéket ért el. A külföldiek átlagos tartózkodási ideje mind a kereskedelmi szálláshelyek (2,7 nap), mind a magán szálláshelyek (4,8 nap) tekintetében magasabb, mint a belföldi vendégeké.¹¹

Az alacsony tartózkodási időből és a kevés eltöltött vendégéjszakából következik, hogy a megyében a kereskedelmi szálláshelyek szobakapacitás-kihasználtsága alacsony, 2005-ben 23,9%-os volt. 1990-től 2002-ig tendenciaszerű hanyatlás figyelhető meg a megye kereskedelmi szálláshelyeinek kihasználtságában, majd 2003-ban enyhe növekedés volt tapasztalható az előző évekhez képest. A vizsgált időszakban a megye szállásférőhelyeinek száma erősebben emelkedett, mint az ide érkező vendégek száma, valamint ezzel egyidejűleg a vendégek tartózkodási ideje is csökkent, ami arra utal, hogy a fejlesztéseket nem kísérte, illetve nem előzte meg hatékony marketing munka.

Kastélyhasznosítás

A kastélyok építésük idején lakó- és birtokigazgatási funkciót láttak el. Az évek során azonban sok megpróbáltatáson és funkcióváltáson mentek keresztül. A II. világháború alatt a németek fosztották ki őket, majd a szovjetek következtek, végül pedig a települések lakossága, akik a háború után mindent elvittek, ami még mozdítható volt. Az államosítás során a kastélyok egy részét használatba vették, ám ez közel sem felelt meg az eredeti funkcióknak: mezőgazdasági raktárak, tsz-irodák, laktanyák lettek. Néhány év múlva ismételt funkcióváltás következett, amely során iskolák, egészségügyi intézmények és különböző szociális otthonok létesültek bennük. Újabb számottevő változás az 1990-es évek elején ment végbe. A szerencsésebbek új funkciót kaptak és kastélyszállóként vagy múzeumként működtek tovább. Többségükben azonban napjainkban is szociális otthon, kórházat, illetve hasonló jellegű intézményt

találunk, vagy egyszerűen üresen, hasznosítás nélkül állnak. Napjainkban a következő kastélyhasznosítási módokat különböztethetjük meg:

- *Közösségi funkciók ellátása (kastély-idegen funkciók):* egészségügyi és szociális; oktatási célú; ismeretgyűjtést szolgáló; tudományos célú; illetve igazgatási épületként történő hasznosítás;

- *Magán célú hasznosítás:* lakás- vagy üdülőfunkcióval, nagyközönség elől elzárta;

- *Turisztikai hasznosítás:* szálláshely, múzeum, rendezvényhelyszín, alkotóház. A turisztikai hasznosítás ún. nyílt funkció, amely biztosítja a nagyközönség számára az épület látogathatóságát.

Természetesen a gazdaságossági szempontok miatt gyakori a vegyes, többcélú hasznosítás, különösen az idegenforgalomban. Egy projekt kezdetekor az első nehézséget a tulajdonviszony tisztázása jelenti. Kastélyaink öt nagy tulajdonosi kör kezében vannak:

1. Az állam a legnagyobb kastélytulajdonos hazánkban. Ebben az esetben a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő ZRt (MNV) (a Kincstári Vagyon Igazgatóság, a Nemzeti Földalap és az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Igazgatóság Rt összevonásával jött létre, 2008. január 1-jétől) és a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága (MNG¹²) (korábban: Műemlékek Állami Gondnoksága, MÁG) képviseli az államot, mint tulajdonost.

2. Másik nagy tulajdoni kör az önkormányzat. Ilyen esetekben a kastély valamely önkormányzati feladat ellátásához biztosít helyszínt.

3. Magántulajdonban elsősorban a védettség alatt nem álló épületek vannak.

4. A rendszerváltást követően az egyházi ingatlanok visszaadásával az egyházak jelentős tulajdonossá léptek elő.

5. A legsajátságosabb helyzet az előzőek kombinációjából adódó vegyes tulajdon.

Sajnálatos módon jelenleg nem létezik folyamatosan frissített országos nyilvántartás a kastélyokról, naprakész adatforrás csak egy-egy épületre van. Megoldandó probléma tehát az adatbázis hiánya. Ennek a létrehozására igen nagy szükség lenne. Tisztázni kell, hogy a 2001. évi LXIV. a kulturális örökség védelméről szóló törvény értelmében az adott épület szerepel-e a tartósan állami tulajdonban tartandó listán, védett-e, milyen kötelezettségek merülnek fel a tulajdonosnál az épülettel kapcsolatban, illetve a tervezetnek milyen a jogszabályi háttere. A hasznosítás során nagyon gondosan kell eljárni. Funkcióválasztáskor¹³ általában a következő szempontok kerülnek mérlegelésre: gazdaságos üzemeltetés, műemlékvédelem, funkció (szobák száma, kialakítása, lehetséges közösségi terek), látogathatóság. Mindezekkel párhuzamosan mérlegelni kell a finanszírozási lehetőségeket. A magántőkén és a hiteleken kívül, az üzemeltetés bevételeiből (szobaár, fotózás vagy reklámfelvételek, belépőjegyek vagy bérleti díjak) visszaforgatott hányad lehet a finanszírozás alapja, valamint a pályázatok által biztosított források. Állami tulajdonú épület azonban nem szolgálhat jelzálog fedezeteként. Egy műemlék kastély helyreállítási és fenntartási költségei a többszörösét teszik ki egy klasszikus szálloda költségeinek, amelyek fedezéséhez pénzügyi segítséget jellemzően pályázatok útján nyerhetnek a vállalkozók.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye kastélyai¹⁴

A megyében az évszázadok során mintegy 250–260 kastély, kúria és főúri lakhely létesült¹⁵. Ebből a jelentős számú épületállományból napjainkra a következő térképen

1. ábra

Kastélyok Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

Forrás: A szerzők saját szerkesztése (2007)

(1. ábra) látható, mintegy 57 helyszínen lévő kastélyépület maradt fenn. A rendszerváltás után a régi felhasználói kör megszűnésével a kastélyok jelentős hányada funkcióváltáson esett át. A tulajdonviszonyok a mai napig nem rendeződtek, a kastélyhasznosításban számos minisztérium, civil szervezet, önkormányzat érintett. A köztük lévő kapcsolat nehezen átlátható, hiányzik az egységes koordináció, nem utolsósorban a Turizmustörvény, amely megfelelő jogalapot teremthetne a rendezett viszonyok kialakításához. Öröndetes tény, hogy egyre több épületnek szánnak szerepet az idegenforgalomban.

Az 1. táblázat kiemelt sorainak adataiból látható, hogy jelenleg 17 épület hasznosul a turizmusban. Százalékos arányait tekintve ez nem kiugró adat, de abszolút értékben az északkeleti országrészben kimondottan jónak mondható.

A rendelkezésre álló választékból az idegenforgalmi hasznosítás szempontjából jellemző példákat mutatjuk be. Így került kiválasztásra egy *kastélymúzeum* (Pácín, Bodrogközi Kastélymúzeum), egy *kastélyszálló* (Tarcgal, Gróf Degenfeld Kastélyszálló) egy látogatható épület, mint *rendezvényhelyszín* (Füzérradvány, Károlyi-kastély) és egy *látogatható épület, amelyet nem hasznosítanak* (Edelény, L'Huillier-Coburg-kastély).

Füzérradvány, Károlyi-kastély

Elhelyezkedés, megközelíthetőség: A mintegy 400 fő lakosú kistelepülés a Zempléni-hegység szívében helyezkedik el. A község közúton Budapest irányából megközelíthető az M3 autópályán Miskolcig (182 km), Miskolctól Sátoraljaújhelyig a 37-es főúton (76 km), majd Sátoraljaújhelytől alacsonyabb

1. táblázat

Borsod-Abaúj-Zemplén megye idegenforgalmi szempontból hasznosított kastélyai		
	<i>Funkciók</i>	<i>Darabszám</i>
Oktatási	Iskola, óvoda	14
	Speciális oktatási intézmény	5
Közösségi	Önkormányzat épülete	3
	Szociális ellátó-hálózat része	7
Idegenforgalmi hasznosítás	Szálláshely	8
	Múzeum	5
	Látogatható épület, kiállítótér	4
	Vegyes hasznosítás*	10
Zárt funkció (magántulajdonban van, nem látogatható)		2
Gazdasági célt szolgál	Lakás	5
	Iroda, birtok központ	6
	Raktár, üzem	na.
Egyéb (hasznosítása nem ismert, nem hasznosítják)		11
Összesen:		80

Forrás: A Szerzők saját szerkesztése, 2007

*Vegyes hasznosítás kategórián belül újra szerepelnek azok a kastélyépületek, amelyek több funkciót is betöltenek.

rendű közúton (18 km). A Szlovákia irányából érkező látogatók a kastélyhoz legközelebb Slovenské Nové Mesto–Sátoraljaújhely határátkelőnél léphetnek be az ország területére.

Tulajdonviszony: A családi birtok örököse, gróf Károlyi László a londoni emigráció után több kísérletet tett az épület visszaszerzésére, de ezek eddig sikertelennek bizonyultak. A kastély és 15 hektáros parkja 1993 végén állami tulajdonként a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága (MNG) kezelésébe került. 1995-ben Károlyi László létrehozta a Főti Károlyiak Alapítványt, amely céljának tekinti a füzérradványi kastély sorsának rendezését is. Az épület jelenleg az el nem idegeníthető kastélyok listáján szerepel.

A kastély értéke az idegenforgalom szempontjából: A kastély a Hegyköz, és egész Zemplén egyik legnagyobb értékének számít. A környéket sok turista keresi fel pihenés, üdülés céljából, akik közül sokan ellátogatnak a radványi kastélyba. Az idegenforgalmi hasznosítás mindenképpen támogatandó, hiszen ennek a vidéknek a csendes, nyugodt környezet a legfőbb vonzereje. A kastély helyreállított részlegét már jelenleg is hasznosítják, a minden évben megrendezésre kerülő Zempléni Művészeti Napok alatt kiállítások, hangversenyek és gyertyafényes bálók lebonyolítására. Étkezője már többször volt kisebb esküvők, eljegyzések, fotózások helyszíne.

Az épület történeti bútorokkal való berendezése a déli szárny földszintjén már megvalósult, s ez a rész látogatható¹⁶. A kastélyt évente mintegy 18–20 ezer látogató keresi fel, s az érdeklődés évről-évre nő¹⁷. A többségében belföldi látogatók jellemzően a nyári hónapokban érkeznek a múzeumba, és korosztályukat tekintve fiatal kirándulócsoportokból, családi üdülőkből, illetve nyugdíjasokból állnak. Részletes felmérés a vendégkör származási helyéről eddig nem készült. A hasznosítási program szerint a kastély¹⁸ középső szárnyának földszinti részét is történeti bútorokkal berendezett kastélymúzeummá alakítják. A földszinti részen konyha, étterem, az emeleten 12 reprezentatív lakosztály, a kerti pavilonokban pedig további 24 szálláshely kerül kialakításra, éppen úgy, mint a korábbi kastélyszálló¹⁹ idején. A kastélyra vonatkozó részletes hasznosítási koncepció kidolgozása napjainkban zajlik.

Tarcal, Gróf Degenfeld Kastélyszálló

Elhelyezkedés, megközelíthetőség: Tarcal települése a Zemplén bejáratánál, a Tisza és a Bodrog összefolyásának közelében helyezkedik el. A község közúton Budapest irányából megközelíthető az M3 autópályán Miskolcig (182 km), Miskolctól a tarcali elágazásig a 37-es úton (40,2 km) és alacsonyabb rendű közúton (5 km) Tarcalig. Nyíregyháza irányából a 38-as úton a Tokajnál vagy a Bodrogkeresztúrnál lévő elágazásig (31,5 km) és alacsonyabb rendű közúton (8,5 km, illetve 4,5 km). A kastélyszálló megközelíthetőségét tovább javítja a 37-es számú másodrendű közút jelenleg folyamatban lévő fejlesztése, amelynek során Felsőzsolca és Szerencs között 2x2 sávossá bővítik ki.

Tulajdonviszony: Magántulajdon. Az épületet a Degenfeld család 1996-ban vásárolta vissza és fogott a régi szőlőbirtok felélesztésébe. Ennek keretében került sor a régi vincellérképző szállóvá alakítására. A kastélyszálló 2003 májusában nyílt meg.

Felújítás, rehabilitáció és kapcsolódó források: Magántőke és hitelek, a pontos adatok nem publikusak. A kiváló szakmai munka elismeréseként a Gróf Degenfeld Kastélyszálló épülete Műemlék helyreállítás kategóriában elnyerte a 2004. évi Építőipari Nívódíjat.

A kastély értéke az idegenforgalom szempontjából: 2006 őszéig az egyetlen (!) 4*-os szálláshely volt a megyében, frekventált helyen, igen jó megközelítéssel. Az épület kastélyszálló voltán túl a „Tokaji történelmi borvidék” közvetlen közelsége, a kulturális rendezvényekben bővelkedő nyár és a közelben fekvő Tisza a legfőbb vonzerők. Az épület hasznosítása komplex. A Gróf Degenfeld Kastélyszállót igényességéért a Small Luxury Hotels 2003-ban tagjai közé választotta. (Jelenleg hazánkban 3 tagja van e láncolatnak.) Működését tekintve három teljes évet tudhat maga mögött, ismertsége lassan növekszik. A szálló vendégköre 80%-ban hazai vendégek-ből áll²⁰. Ez az arány az elmúlt három év folyamán csak csekély mértékben változott. Az átlagos tartózkodási idő 1,5 nap²¹, ami rendkívül rövid. Az árak szobatípustól és szezontól függően 24 400 Ft és 39 400 Ft között mozognak (2006)²². Legmagasabb foglaltsággal ünnepnapokon és rendezvényekhez kapcsolódóan májustól novemberig üzemelnek. Éves átlagos szobakihasználtsága 2005-ben 55% volt²³, amely magasabb, mint általában a vidéki kastélyszállók esetében. E kastélyépületnél teljesen egyértelmű volt a hasznosítás mikéntje, hiszen a tulajdonos eleve erre a hasznosítási formára alakította át, újjáépítette fel azt.

A további fejlődést azonban jelentősen befolyásolni fogja jövőre a településen nyíló, szintén 4*-os Andrassy Kúria megjelenése a piacon. Ennek ismeretében felvetődik a kérdés, hogy a település és a világörökségi helyszín vendégforgalma igényel-e két felsőkategóriás szálláshelyet a kialakításra kerülő kapacitásokkal.

Edelény, L’Huillier-Coburg-kastély

Elhelyezkedés, megközelíthetőség: Edelény városa a Cserehát lábánál, a Bódva folyó mentén helyezkedik el. Budapest irányából megközelíthető az M3 autópályán Miskolcig (182 km), Miskolctól Sajószentpéterig a 26-os úton (13,5 km), majd Sajószentpétértől a 27-es úton (11 km). Értelemszerűen, mivel ez a kastély helyezkedik el a megyeszékhelyhez legközelebb, így a leginkább érzékelhető javulást ennek a megközelíthetőségében jelentette az M3 autópálya meghosszabbítása.

Tulajdonviszony: A kastély jelenlegi tulajdonosa a Magyar Állam, míg az üzemeltetője, illetve az ingatlan kezelője a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága (MNG).

Felújítás, rehabilitáció és kapcsolódó források: Az elmúlt három évben közel 32 millió forintot költöttek az épület felújítására, de a teljes felújítás még hátra van. A hosszú távú tervekben szerepel a helyiségek hasznosításának megszervezése is, melynek megvalósítása a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága (MNG) feladata, de várhatóan a települési önkormányzat is szerepet vállal majd benne. A Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) II-höz kapcsolódó kiemelt kormányzati keretből a közelmúltban nyertek 2,2 Mrd Ft támogatást. A pályázatot kiemelten kezeli az Észak-Magyarországi Operatív Program, Kastélysziget Kulturális Központ névvel, amelynek

keretében kiállítótér, rendezvényközpont és a kapcsolódó egyéb szolgáltatások (kávézó, ajándékbolt, újságos) kapnak helyet az épületben.

A kastély értéke az idegenforgalom szempontjából: Az ország egyik legnagyobb barokk kastélya méltatlanul leromlott állapotban, üresen várja sorsa jobbra fordulását. Turisztikai szempontból nagyon kis mértékben, egyébszempontból az épület egyáltalán nem hasznosul. Nyaranta a kastélykertben kulturális programként hangversenyeket, közös koncerteket, borversenyt (2004 óta) szerveznek. 2006-ban körülbelül 6000–7000 látogatója volt, de erről nem vezetnek pontos nyilvántartást. A turisztikai hasznosításra vonatkozóan többféle elképzelés született. Ismerve a kastély adottságait, történetét, a megye idegenforgalmi kínálatát, valamint az eddigi fejlesztési elképzeléseket, úgy látjuk, hogy az edelényi kastély hasznosításának meghatározásakor a tematikus utak mintájára barokk témapark lenne itt kialakítható. Ennek része lehet a barokk lakomák felelevenítésétől kezdve a vadászat, az öltözködés, a főúri életmód és kapcsolódó rendezvényeinek bemutatása is. További kiaknázatlan lehetőséget jelent a kastély mellett közvetlenül folyó Bódva, amely például koncertek helyszínének kialakítása kapcsán szintén bevonható lenne a barokk témapark programcsomagjába.

Pácín, Bodrogközi Kastélymúzeum

Elhelyezkedés, megközelíthetőség: A község Budapest irányából megközelíthető az M3 autópályán Miskolcig (182 km), Miskolctól Sárospatakig a 37-es úton (72 km), majd Sárospataktól alacsonyabb rendű közúton (24 km), vagy a 37-es úton Miskolctól Sátoraljaújhelyig (82 km), és onnan alacsonyabb

rendű közúton (20 km). A település megközelíthető az M3 autópályán Polgárig közlekedve (153 km), majd a 36-os úton Nyíregyházáig (53 km), onnan a 4-es főúton Tuzsérig (59 km), Tuzsérnál komppal átkelve a Tiszán alacsonyabb rendű közúton (30 km) is. A kastély megközelítésének sajátossága, hogy a Bodroglóközben – folyók által közrezárt területen – található. Amennyiben a látogató a térségen kívülről érkezik, először valamely hídon vagy kompon átkelve először a Bodroglóközbe kell eljutnia. A Tiszának ezen a szakaszán 4 híd és 2 kompátkelő, a Bodrogon 2 híd és 2 kompátkelő áll rendelkezésre közúti járművek átkeléséhez. A kastély elhelyezkedése olyan értelemben szerencsésnek mondható, hogy a folyókon való átkelés miatt nem szükséges a hidak, ill. a kompok elérése miatt hosszabb utat, vagy kerülőt tenni.

Tulajdonviszony: A kastély az állam tulajdona, a rendszerváltástól kezdve a Magyar Államkincstáré, kezelője a Miskolci Önkormányzat, illetve a miskolci Herman Ottó Múzeum.

Felújítás, rehabilitáció és ehhez kapcsolódó források: Állami forrásokból az 1977–1987-ig tartó teljes rekonstrukcióval a XVI. századi eredeti állapotát állították vissza. Az általunk elérhető fejlesztési tervek egyike sem mutat túl a kastély állagának megóvásán.

A kastély értéke az idegenforgalom szempontjából: Az épület múzeumként működik. Állandó kiállításoknak ad helyet, amelyek három téma köré csoportosíthatók: A hagyományos parasztgazdálkodás a Bodroglóközben, a Kastélyenteriőr, és a Bodroglóközi halászat. A Herman Ottó Múzeum adatai szerint a harmadik leglátogatottabb múzeum a megyében. Ezt a forgalmat az időszakosan, mindössze május 1-jétől október 31-éig nyitva tartó múzeum, ez alatt a fél év alatt

bonyolítja le. A kastély rendezvények formájában is hasznosításra kerül, de az épületen belül nem tartanak rendezvényeket, csak a parkjában. Vendégkörét túlnyomó részben a buszos kirándulók (nyugdíjasok, osztálykiránduló diákok), a közeli ifjúsági táborok lakói, illetve a nyaranta kiránduló családok adják²⁴. A múzeum látogatókörének vizsgálatkor az derült ki, hogy a főváros környékéről és a Dunántúlról érkező csoportok látogatják legnagyobb arányban²⁵. A környező megyék kirándulói és a környékbeliek csak most kezdik felfedezni a kastély nyújtotta lehetőségeket. Az épület hasznosítása tehát megoldott. Ismertségét és a látogatószámot az internetes elérhetőség javítása, önálló honlap, illetve a rendezvények nagyobb aránya mindenképp javítaná. Költséghatékonyságból és szervezési okokból az időszakos nyitva tartás érthető, ugyanakkor azt a tényt, hogy bejelentkezésre bármikor kinyitják a kastélyt, hangsúlyosabbá kellene tenni.

Következtetések

Borsod-Abaúj-Zemplén megye bővelkedik kastélyokban. Ennek megfelelően a kastélyturizmus az idegenforgalom húzó ágazata is lehetne itt, azonban a még állami tulajdonban lévő kastélyok, műemlék jellegű épületek hasznosítása késik. A hasznosításnak többféle megoldása lehetséges, amelyet befolyásol a kastély területi elhelyezkedése, megközelíthetősége, az épület állapota, a helyreállítás, illetve a funkció kialakításának költségei stb. Egy műemlék jellegű épület idegenforgalomba történő bevonásának költségei azonban igen magasak. Ez a tény egyértelműen megnehezíti valamennyi, így a vizsgált kastélyépületek hasznosításának lehetőségeit is. A turizmusban a kastélyok jelentette egyik előny a

nyugodt, csendes környezet. Mivel a legtöbb kastély távol a város zajától, nagy park közepére épült, jelentős vonzerőt jelent azon turisták számára, akik pihenni, kikapcsolódni vágnak. BAZ megyében tehát a kastélyturizmus fejlesztése egyedülálló lehetőségeket rejt. Ennek megvalósítása számos tervben stratégiai pontként szerepel, ugyanakkor az operatív programok szintjén jelenleg nincs rá egyetlen példa se²⁶. Vizsgálatunk során nyilvánvalóvá vált, hogy az állami tulajdonú kastélyok hasznosítására vonatkozóan egyelőre nem létezik egységes koncepció. Ennek következtében az sem volt megállapítható, hogy a megközelíthetőség minősége befolyásolja-e a leendő funkció kiválasztását a megyében található kastélyok hasznosításának meghatározásakor. Pozitív példa viszont ebben a tekintetben a magántulajdonú tarcali kastélyszálló, amely kialakításánál egyértelműen lényeges szempont volt a jó megközelíthetőség.

Az edelényi kastély hasznosítására már számos elképzelés született, de ezek a tervezési fázison nem jutottak túl. Véleményünk szerint a megye turisztikai kínálatát egy kastélyépületben kialakított barokk témapark jelentősen tovább színesítené. Felvetődik azonban a kérdés, hogy amikor az állagmegóvás forrásai is kérdésesek, reális-e ilyen nagyléptékű elképzeléseket megfogalmazni. Úgy gondoljuk, hogy a megfelelő befektetői kör megtalálása és bevonása esetén ez nem lehetetlen. Egy magas minőségű, egyedi idegenforgalmi szolgáltatásnál – mint amilyen az élményturizmus szolgáltatásainak köre – fontos szempont a könnyű, gyors megközelíthetőség egy közeli nagyvárosból. Ez feltétlenül javítja a hasznosítás esélyeit. S ehhez az edelényi kastélynál a feltételek adóttak.

A füzérradványi kastélyra vonatkozóan pedig már konkrét fejlesztési elképzelések

körvonalazódtak, amelyek hasonlóak a 30-as évekbeli első hasznosításhoz. Mi is ezt tartjuk a hasznosítás legcélszerűbb módjának. Szállás-hely üzemeltetésénél szintén mérlegelendő szempont – az egyéb kínálati elemek mellett – a megközelítés. A füzérradványi kastély a megközelítés szempontjából nem tartozik a legjobbak közé. Ezzel kapcsolatosan azonban meg kell jegyeznünk, hogy valamennyi vonzerő esetében léteznek olyan „küszöbértékek”, amely értékek alatt a vendégek még hajlandóak erőfeszítéseket tenni a nyújtott szolgáltatások elérése érdekében, és amely értékek felett már lemondanak a kínált szolgáltatásokról. Ilyen „küszöbértékek” megállapíthatóak a vonzókörzetre vonatkozóan, a keresleti célcsoport tűrőképességére vonatkozóan, valamint további más tényezők tekintetében egyaránt, így természetesen a megközelíthetőségre vonatkozóan is. A „küszöbértékek” nagysága függ a szolgáltatások egyediségétől, a szolgáltatások ár-érték arányától, a keresleti célcsoport fizetőképességétől stb. A füzérradványi kastély hasznosításának vizsgálatokor figyelembe vett célcsoportok esetében tehát az a feladat, hogy az eljutási idő a „megközelíthetőségi küszöbérték” alá csökkenjen.

Mind a tulajdonlás, mind a megközelítés szempontjából sajátos helyzetben van a páncini kastélymúzeum. Vendégkörének jelentős részét adják a csoportos kirándulók, diákok, akik jellemzően a Dunántúlról, illetve a fővárosból és környékéről keresik fel a múzeumot. Számukra igen jelentős lépést jelent az eljutási idő csökkentésében az M3-as autópálya megépült és a továbbiakban megépítésre kerülő szakasza. Rajtuk kívül pedig további célcsoportok szempontjából kerülhet a „megközelíthetőségi küszöbérték” alá a kastélymúzeumba történő eljutás az autópálya-fejlesztés hatására.

Össességében megállapítható, hogy a főváros irányából érkező vendégek esetében az M3 autópálya Miskolcig történő meghosszabbítása javított a vizsgált kastélyok megközelíthetőségének minőségén, Budapest irányából tehát csökkent az eljutási idő mind a négy kastély esetében. A legjelentősebb a változás az edelényi kastély esetében, hiszen ez helyezkedik el a legközelebb a megyeszékhelyhez. Sajnálatos módon éppen ez az a kastély, melynek hasznosítása egyelőre várat magára. A tarcali kastély több szempontból is kedvező helyzetbe került, egyrészt az M3 autópálya már működő meghosszabbítása okán, másrészt pedig a 2007. augusztusban átadásra került új szakasz (Polgár–Nyíregyháza) miatt. Így Budapest és Nyíregyháza, illetve Debrecen irányából is csökkent ide az eljutási idő. További javulást jelent a 37-es számú út kiszélesítése Felsőzsolca és Szerencs között. A füzérradványi és a pácini kastélyok vannak megközelíthetőség szempontjából a legrosszabb helyzetben. E két kastély esetében elsősorban a közelben lévő nagyvárosok, Sátoraljaújhely és Sárospatak vendégforgalmának növekedése hozhat változásokat, lévén a kastélylátogatók jelentős részben a környékre

kirándulók, akiknél a kastély egy célpont az egyéb felkeresendő látványosságok és programok között. A vendégek számának növekedésében a kapcsolat természetesen nem közvetlen, vagyis nem törvényszerű, hogy ha az említett nagyvárosok idegenforgalma felledül, akkor automatikusan növekszik a két kastély látogatóforgalma is. Továbbá mind a két nagyváros és mind a két kastély esetében nagy jelentősége lenne, ha további keresleti célcsoportoknál a „megközelíthetőségi küszöbérték” alá kerülnének. A nagyvárosok megközelíthetőségében javulást jelent az M3 autópálya meghosszabbítása, valamint a 37-es út kiszélesítése is. Levonható tehát az a következtetés, hogy a gyorsforgalmi úthálózat és a közutak fejlesztése egyértelműen jó alapot teremt a turizmus fejlesztéséhez és ezen belül a kastélyturizmus fellendítéséhez Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. A kastélyok önmagukban is egyedi vonzásadottságot képviselnek egy-egy térségben, de hasznosításukban jelentős szereppel bír a funkcióalakítással nyert egyediség is. Végül pedig a képet tovább pontosítják majd a „megközelíthetőségi küszöbértékek” vizsgálatára és kialakítására vonatkozó kutatások eredményei.

HIVATKOZÁSOK

- ¹ Szilágyi, F. (2005): *Az idegenforgalom alakulása Észak-Magyarországon*, KSH Miskolci Igazgatósága, Miskolc
- ² Erdősi F. (2002): Gondolatok a közlekedés szerepéről a régiók/városok versenyképességének alakulásában, *Tér és Társadalom*, XVI. évf. 2002/1. 137–161.
- ³ Olajos Cs. (2002): *Kastélyok és kúriák Borsod-Abaúj-Zemplén megyében*, In: *Tanulmánykötet Detschy Mihály 80. születésnapjára*, (szerk. Bardoly István – Haris Andrea) Budapest, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
- ⁴ Magyar Szállodaszövetség Kastélyszálló Szekciójának elnökével, Glaser Gyulával készült személyes interjú alapján (kézirat)
- ⁵ *Az országos közutak 2006. évre vonatkozó keresztmetszeti forgalma I., A főúthálózat átlagos napi forgalma, összesítő táblázatok (országos és megyei)*, Magyar Közút Állami Közútkezelő Fejlesztő Műszaki és Információs Közhasznú Társaság, 2007, Budapest
- ⁶ Országos Közúti Adatbank (OKA) 2006-os adatbázisa alapján.
- ⁷ Györffy I. (2006): Közúti infrastruktúra vizsgálata az Észak-magyarországi régióban, *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, III. évf. 2006/01.
- ⁸ Országos Közúti Adatbank (OKA) 2006-os adatbázisa alapján.
- ⁹ Turisztikai Statisztikai Évkönyv 2005, Központi Statisztikai Hivatal, 2006, CD változat
- ¹⁰ Turisztikai Statisztikai Évkönyv 2005, Központi Statisztikai Hivatal, 2006, CD változat
- ¹¹ *Központi Statisztikai Hivatal Miskolci Igazgatóság 2006: Borsod-Abaúj-Zemplén megye Statisztikai Évkönyv*, Regiszter Kiadó és Nyomda Kft., 2005, Budapest
- ¹² Az intézmény önálló jogi személyiségű, önállóan gazdálkodó költségvetési szervezet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához tartozóan, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal szakmai felügyelete alatt.
- ¹³ Praznovszky H. (2005): A kastélyhasznosítás problémái, In: *Turizmus Bulletin* IX. évf. 3. szám, 49-60.
- ¹⁴ Csak azok az épületeket kerültek figyelembe vételre, amelyek nevükben is kastélyok.
- ¹⁵ Olajos Cs. (2002): *Kastélyok és kúriák Borsod-Abaúj-Zemplén megyében*, In: *Tanulmánykötet Detschy Mihály 80. születésnapjára*, (szerk. Bardoly István – Haris Andrea) Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
- ¹⁶ Április 1-jétől október 31-éig hétfő kivételével minden nap 10 és 18 óra között.
- ¹⁷ Egyed Ágnessel, a Műemlékek Nemzeti Gondoksága (MNG) osztályvezetőjével készített személyes interjú adatai alapján (kézirat)
- ¹⁸ „Oszlopokat emeltünk, hogy beszéljék a múltat”, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma - Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 2000, Budapest
- ¹⁹ Az 1930-as években ez volt az első kastélyszálló Magyarországon, amit a tulajdonos a méltó hasznosítás érdekében a vendégek előtt megnyitott. 1948-ig a lillafüredi Palota Szállóhoz hasonló népszerűséggel működött.
- ²⁰ *Központi Statisztikai Hivatal Miskolci Igazgatóság 2006: Borsod-Abaúj-Zemplén megye Statisztikai Évkönyv*, Regiszter Kiadó és Nyomda Kft., 2005, Budapest

- ²¹ Uo.
- ²² www.hoteldegenfeld.hu/1024html
- ²³ *Központi Statisztikai Hivatal Miskolci Igazgatóság 2006: Borsod-Abaúj-Zemplén megye Statisztikai Évkönyv*, Regiszter Kiadó és Nyomda Kft., 2005, Budapest
- ²⁴ A Herman Ottó Múzeum adatai alapján (2007).
- ²⁵ A Vendégkönyv bejegyzései alapján a múzeum-gondnok összesítése (2007).
- ²⁶ Kivételt képez ez alól a 2007 júliusában 2,5 Mrd Ft támogatási összeget elnyert edelényi kastély. Az évek óta esedékes állagmegóváshoz és felújításhoz sikerült a turizmuson keresztül megtalálni a forrást.
- ²¹ A vonzerőkhöz kapcsolódó „küszöbértékek” kidolgozása folyamatban van, amit egy következő tanulmányunkban teszünk majd közzé.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Bódva-vidék turisztikai fejlesztési stratégiája, A Bódva-vidék turisztikai fejlesztési célrendszere 2002-2010*, REG-LEX Bt., 2002, Edelény
- A Szerencsi kistérség felzárkóztatási fejlesztési programja 2004*, MEGAKOM Stratégiai Tanácsadó Iroda, 2004, Nyíregyháza
- A Tokaji kistérség felzárkóztatási fejlesztési programja 2004*, MEGAKOM Stratégiai Tanácsadó Iroda, 2004, Nyíregyháza
- Az Edelényi Kistérség Komplex Fejlesztési Stratégiája, Operatív Programja*, B-A-Z Megyei Fejlesztési Ügynökség, 2005, Miskolc
- Az országos közutak 2006. évre vonatkozó keresztmetszeti forgalma I., A főúthálózat átlagos napi forgalma, összesítő táblázatok (országos és megyei)*, Magyar Közút Állami Közútkezelő Fejlesztő Műszaki és Információs Közhasznú Társaság, 2007, Budapest
- Borsod-Abaúj-Zemplén megyei turizmusfejlesztési stratégia*, Regionális Projekt Előkészítő Iroda Kht., 2005. november, Miskolc
- ERDŐSI F. (2002): Gondolatok a közlekedés szerepéről a régiók/városok versenyképességének alakulásában, *Tér és Társadalom*, XVI. évf. 2002/1.
- GYÖRFFY I. (2006): Közúti infrastruktúra vizsgálata az Észak-magyarországi régióban, *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, III. évf. 2006/01.
- Személyes interjú Egyed Ágnessel, a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága osztályvezetőjével, 2006. november (kézirat)
- Személyes interjú Glaser Gyulával, a Magyar Szállodaszövetség Kastélyszállók Szekciójának elnökével, 2007. május (kézirat)
- KAISER O. – LIPP T. (2000): *Kastélyok, várak, paloták*, Alexandra Kiadó, Pécs
- KOMÁROMI I. (2007): *Szerencs centrumszerepének lehetőségei és adottságai Dél-Zemplén idegenforgalmában*, In: DR. FRISNYÁK S. – DR. GÁL A. (szerk.) (2007): *Szerencs, Dél-Zemplén központja*, a Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola, Szerencs-Nyíregyháza

- Központi Statisztikai Hivatal Miskolci Igazgatóság 2006: Borsod-Abaúj-Zemplén megye Statisztikai Évkönyv, 2005*, Regiszter Kiadó és Nyomda Kft., Budapest
- Turisztikai Statisztikai Évkönyv 2005*, Központi Statisztikai Hivatal 2006, CD változat
- LENGYEL M. (2004): *A turizmus általános elmélete*, Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, Budapest
- OLAJOS CS. (2002): *Kastélyok és kúriák Borsod-Abaúj-Zemplén megyében*, In: *Tanulmánykötet Detschy Mihály 80. születésnapjára*, (szerk. Bardoly István – Haris Andrea) Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
- PRAZNOVSZKY H. (2005): A kastélyhasznosítás problémái, In: *Turizmus Bulletin* IX. évf. 3. szám
- SZILÁGYI F. (2005): *Az idegenforgalom alakulása Észak-Magyarországon*, KSH Miskolci Igazgatósága, Miskolc
- TÁJÉKOZTATÓ *Az országos közúthálózat 2003–2015 között megvalósítani tervezett fejlesztéseiről*, (Készítette: Útgazdálkodási és Koordinációs Igazgatóság (UKIG), Hálózatfejlesztési Főosztály), Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Közúti Közlekedési Főosztály, 2003. március, Budapest